

Fésű Anna Magdolna

A pápaság és a császárság küzdelme – a fogalmi terminologizálódás egy tankönyvcsaládban

A tanulmány egy történelem-tankönyvcsaládban két kiválasztott történelmi vezetői tisztségnév – *pápa, császár* – fogalmának konstruálódását vizsgálja két tankönyv szövegén keresztül. A kutatás alapvető kérdése, hogy a szövegkörnyezetnek köszönhetően kialakul-e a kifejezéseknek olyan definíciója, amely terminusértékkel rendelkezik, továbbá az, hogy a középiskolai tankönyvekben szövegszinten hogyan épül fel a két fogalom a diákok számára, és milyen további fogalmak segítik a terminologizációs folyamatot. A tanulmány elméleti keretét a funkcionális kognitív nyelvészet adja, dinamikus modellt kínál az elemzéshez. A kiválasztott fogalmak konstruálódásának vizsgálata korpuszalapon történik. A korpusz azokat a szövegrészeket tartalmazza, amelyek közvetlenül kapcsolódnak a tisztségnevekhez. A tanulmány a szövegszinten megjelenő fogalmi kapcsolatokat fogalmi háló formájában, vizuálisan is ábrázolja.

Bevezetés, a kutatás célja

A középiskolai oktatás több szempontból is nagyon fontos a diákok számára, hiszen a középiskola intézményében a tananyagok alapozzák meg a diákok szaktudását, amelyre továbbtanulásuk esetén építhetnek. Ezért is kiemelten fontos, hogy szakmailag és a kompetenciáknak is megfelelő tankönyvekből tanuljanak a diákok. Jelen tanulmány a történelemtankönyvekre koncentrál, ezen belül is egy szűkebb kört vizsgál. A vizsgálat azt feltételezi, hogy az egyre nagyobb korosztályoknak szóló történelemtankönyvekben az egyes fogalmak egyre szakszerűbben és pontosabban jelennek meg. Ehhez a kutatás a funkcionális kognitív keret prototipikus terminus- és szakszövegjellemzőit veszi alapul.

A történelemtankönyvek jó felépítettsége, szakszerűsége és fogalmi egységessége különösen fontos ahhoz, hogy a diákoknak jól megalapozott tudást közvetítsenek. Olyan tudást, amely a jövőben biztos alapként szolgál a szakmai tanulmányaikhoz. A középiskolában a tanulók feltehetőleg az egyes kifejezések hétköznapi jelentésének a birtokában kezdik meg a tanulmányaikat, ezért az is nagyon fontos, hogy a fogalmak fokozatosan egyre szakszerűbbé váljanak a tankönyvekben. A kutatás ezt a folyamatot követi végig a 9–12. osztályos tankönyvek elemzett leckéiben. Arra keresi a választ, hogy az elemzett kifejezések a szövegkörnyezetnek megfelelően hogyan terminologizálódnak, mennyire válnak maguk a fogalmak egyre szakszerűbbé, és mely további fogalmi kapcsolatok segítik ezt a folyamatot. A vizsgálat korpuszalapú, elsősorban a vezetői tisztségnevekre (*király, királyné és királynő, császár, pápa, diktátor* stb.) fókuszál. Feltételezhető, hogy ezekkel a fogalmakkal a diákok több évfolyamon keresztül is találkozhatnak, ugyanakkor először egyfajta hétköznapi ismeretekkel rendelkeznek

magáról a kifejezésről. Ezért válhat érdekessé, hogy ez a hétköznapi tudásból alkotott fogalom hogyan válik egyre szakszerűbbé, és évfolyamonként hogyan változik a tankönyvekben. A korpuszalapú elemzés alapja egy olyan online szövegtankönyv, amely a négy évfolyam tankönyvi leckéinek tisztségneveket tartalmazó leckeszövegeiből tevődik össze. Jelen tanulmány két terminus (*császár, pápa*) két tankönyvön keresztüli terminologizálódását mutatja be.

Elméleti keret

A funkcionális kognitív elméleti keret lehetőséget ad arra, hogy a vizsgált tankönyvek a befogadóról feltételezett háttértudás alapján skalárisan elrendezhetővé váljanak. A skála egyik végpontjára a 9. osztályos tankönyv kerülhet, amely a legkevesebb befogadói háttértudást és a legkevésbé szakmai tulajdonságokat feltételezi. A skála másik végpontjára pedig a legmagasabb befogadói háttértudásra és szakmai jellemzőkre alapozó 12. osztályos tankönyv helyezhető. E feltételezett befogadói háttértudás ebben az esetben nem az egyes tanulandó történelmi események ismeretére vonatkozik, hanem az újra és újra előkerülő fogalmak terminológiai rendszerének az ismeretére. Az újbóli előkerülés alkalmával a közlő számol azzal, hogy a befogadó már ismeretekkel rendelkezik az adott fogalom terminológiai hálójáról, így ekkor már egyes fogalmi kapcsolatoknak impliciten is meg kell jelennie. Ily módon érdemes a közléshelyzetet funkcionális kognitív elméleti keretből megközelíteni. Ez az elméleti keret a fentiekből is kiindulva lehetőséget ad arra, hogy a vizsgálat figyelmet fordítson az egyes kognitív képességekre, a szövegpragmatikai helyzetre, amelyben korpuszalapon vizsgálható a terminologizáció.

Terminológia

A terminológiai kutatások egészen az 1930-as évekig vezethetők vissza, fellendülésük azonban csak az 1950-es években történt meg. A korai terminológiai kutatások kiemelkedő alakja Eugen Wüster (Kockaert–Steurs 2015: 18). Wüster idejében a strukturalista megközelítés uralkodott a nyelvészetben, így szemléletében ő is a nyelv formális aspektusait helyezte előtérbe, háttérbe szorítva a speciális jelek szemantikai vonásait. Ennek is köszönhetően a terminológia szabványosítását tűzte ki célul. Elmélete igyekezett biztosítani az egyértelmű kommunikációt, így a kritériumokhoz tartozott a fogalmak pontossága, a terminusok egyértelműsége. Később a terminológia használatának inkább a megfigyelése és a leírása került a figyelem középpontjába, így ez a szemlélet egy flexibilisebb deskriptív vonalon indult el (Cabré 2008: 14–15). A funkcionális kognitív irányzat a korábbi wüsteri szemlélettel szemben egyáltalán nem tekint el az emberi megismeréstől és tapasztalattól, hanem azt a világ megismerése és a világról való kommunikáció alapjaként kezeli (Temmerman 2000: 1–2). Ennek köszönhetően a funkcionális kognitív terminológia széles körű lehetőségeket kínál a standardtól a prototípusváltozatig, alkalmazása pedig a felhasználó általi eléréseken alapul (Kockaert–Steurs 2015: 11). A funkcionális kognitív elméleti keret tehát lehetőséget ad arra, hogy a terminologizációt ne statikus, hanem a szövegtankönyv környezetre, a szövegpragmatikára és a kompetenciákra épülő, befogadói eléréseken alapuló, dinamikus folyamatként vizsgáljuk.

Terminus

Ahhoz, hogy a vizsgálat során az adott szó mint terminus definiálható legyen, meg kellett határozni egy prototipikusnak tekinthető terminust, megjelölve annak szükséges és elégséges feltételeit. Az ily módon meghatározott terminusdefiniáció a wüsteri értelmezéshez áll közelebb, eszerint a terminus: „Egy meghatározott tárgykörön belüli fogalmat jelölő lexéma, szám, jel, vagy ezek kombinációja” (Fóris 2005: 37).

A terminus egyik legfontosabb jellemzője, hogy fogalma pontosan meghatározható, jelentése specifikusabb, a mindennapi megismerésen túlmutat (Heltai 2004: 38–39). Ez annak is köszönhető, hogy a terminusok létrejöttét alapvetően a fogalom jegyei határozzák meg. A fogalom jegyeinek meghatározása, osztályozása, tartalma a lényeges jegyek kiemelésével, a lényegtelen jegyek elhagyásával jön létre, csak ezután nevezhető meg pontosan a jelenség, ami így kerülhet be a terminus kategóriájába (Fóris 2005: 16–17).

A terminusok alapvetően a közszavakból erednek. Azért van szükség a pontos definiálhatóságra, az egyes meghatározó jegyek kiemelésére, mert ez teszi lehetővé a terminus közszóval történő opponálását is. Az előbb említett kettős definiálhatóságnak – közszó és terminus – köszönhetően bizonyos szavaknak egyszerre van köznyelvi és terminusjelentése (Heltai 2004: 31), például: *király*. Ezekben az esetekben a besorolás jellegadó tulajdonsága a szó definiáltsági foka. Minél pontosabb a szó mögött húzódó jelentés, annál pontosabban jelöl egy entitást az adott szó. Minél pontosabban épül köré a tudományterülethez kapcsolódó strukturált hierarchikus fogalmi háló, annál könnyebben határozható meg szakszóként (Zimányi 2004: 145; Heltai 2004: 36). A funkcionális kognitív terminológia a terminusok jelölő voltára, a terminologizációra világít rá, azaz adott közszó új, terminusstátuszként való értékelésére (Temmerman 2000: 34–37).

A terminusok másik szükséges jellemzője, hogy a szakszavak mögött olyan fogalmi háló jön létre, amely hierarchikus, alá-fölé rendeltségi struktúrát mutat (Rébék–Nagy 2004: 199, 204). Ennek elemzésében nagy szerepet játszik a szövegpragmatika. A háló kiépülésében és az ebből következő terminusként való minősítésben nélkülözhetetlen a szöveg kontextusa, a benne foglalt szavak, kifejezések rendszere. Ebből épülhet ki az adott esetben a történettudományhoz kapcsolódó terminológiai háló, és így az adott szó terminologizálódik. Ezek a kifejezések adják a fogalom mögötti struktúrát (esetünkben ezek a vezetői tisztségmegnevezésekhez tartozó jogkörökkel, hatalommal kapcsolatos kifejezések), a hierarchikus alá-fölé rendeltségi viszonyt (például vezető és alattvalói). Így válik az adott szó árnyaltabbá és pontosabbá az alakilag megegyező közszóhoz képest. Emellett a szakszavakra egyáltalán nem jellemző a konnotáció vagy az érzelmi jelentés (Heltai 2004: 29).

Röviden összefoglalva a kutatásban használt funkcionális terminus fogalmának fontosabb jellemzőit:

- a közszavaktól eltérően árnyaltabb, egzaktabb jelentést hordoznak magukban;
- a mindennapi megismerésen túlmutatnak;
- a szó mögött fogalmi háló épül ki, amely strukturált, alá-fölé rendeltségi viszonyokat mutat;

- a terminust a közszótól definiáltsági foka különbözteti meg, amely a hétköznapitól eltérően részletesebb, kidolgozottabb;
- továbbá funkcionális keretben lehetséges a terminusokhoz tartozó szinonímia és poliszémia jelensége is, nem rendelkezik azonban érzelmi konnotációval.

A tanulmány tehát a fenti jellemzők alapján értelmezi a terminust, így a kutatás során ezekhez a jellemzőkhöz viszonyítva vizsgálja az elemzett fogalmakat terminusként.

A tankönyv mint műfaj

Az alábbi definíció a műfaj meghatározására egy átfogóbb, ugyanakkor az általános szempontokkal szemben többségében specifikusan magára a történelemtankönyvek tartalmára és nyelvezetére vonatkozó tanulmányok alapján készült. A jó tankönyv célja, hogy olyan érthető ismereteket közöljön a diákokkal, amelyek könnyen meg is tanulhatók, ezeket az ismereteket pedig az adott feladatokkal, gyakorlatokkal mélyítsék el (Eöry 2006: 28). A megfelelő tankönyv didaktikus feldolgozhatósága életkornak megfelelő (Bordi 2004: 1).

A tankönyvek az ismeretek mellett normákat is közvetítenek. Eöry Vilma szerint a köznyelvi normának megfelelő, társadalmilag elfogadott szinten kell megírni egy tankönyvet, mindezt a szakterülethez tartozó szóhasználattal egybevetve (Eöry 2006: 28), így lefedve a terminológiai alapozó, fejlesztő ismereteket. Ehhez kapcsolódóan fontos szempont, hogy az újonnan bevezetett szakszó jelentésének megértéséhez olyan más fogalom, kifejezés kerüljön a szövegbe, amellyel a diákok korábban már megismertek (B. Fejes 2002: 130). A szintaxis szempontjából a tankönyvíróknak figyelmet kell fordítaniuk a mondatok szerkesztettségére is, hogy a befogadó szintjéhez mérten legyenek szakszerűek (Eöry 2006: 29). Ne legyenek benne túlnyomó többségében összetett mondatok, bonyolult szerkezetek.

Kojanitz a középiskolai történelemtankönyveket az ok-okozati kapcsolatok magyarázatának szemszögéből két külön csoportra osztja. Az első csoportba tartoznak a 9–10. osztályos tankönyvek, ahol egyes eseményeknél az okok általában nem egyedi, egymástól elszigetelt jelenségek, ezért nem is hatékony csak egy okot megnevezni. Javarészt ennek a korosztálynak szóló történelemtankönyvekben az okok nem láncszerűen követik egymást, hanem kölcsönösen összefüggenek egymással. Kojanitz itt különösen fontosnak tartja, hogy a tankönyvi szöveg segítsen abban, hogy a diák mérlegelni tudja, mely kulcsfogalmaknak van igazán fontos szerepe. A tanulmány fogalmi hálóinak hierarchikus ábrázolása pontosan ezt igyekszik tükrözni az elemzett tankönyvcsalád szövegének alapján.

A 11–12. osztályos tankönyveknél a bekövetkezett történelmi események okai között jelentős különbségek lehetnek, amelyekre a szövegek hivatottak felhívni a figyelmet. Főleg azért, mert a történelmi esemény bemutatásának, értékelésének, értelmezésének aspektusában ez jelentős eltéréseket is mutathat. A kutatásban ezek a különbségek remélhetően legtisztábban akkor mutathatók ki, amikor ugyanazon történelemtankönyv magyar és egyetemes leckéjének szövegkorpusza kerül egymás mellé.

Az újabb és újabb történelmi események feldolgozása során egyre árnyaltabbá válik a tudás, és egyre kifinomultabb lesz a diákok szempontrendszere annak következtében, hogy a kulcsfogalmak folyamatosan bontakoznak ki. Minél komplexebb összefüggésekkel találják szemben magukat, és minél árnyaltabb elképzelésük van, annál többet érthetnek meg a tananyagból (Kojanitz 2013). Ennek következtében a kutatás előfeltevése az volt, hogy a korosztályonkénti tankönyvek leckéiben egyre nagyobb háttértudásra alapoznak a szövegek. Ezért a már említett kapcsolatok implicitebbek, és egyre inkább azok a fogalmi kapcsolatok kapnak teret a szövegekben, amelyek valamilyen módon tovább finomítják és újabb kifejezésekkel egészítik ki a főbb terminusokat.

Ezt a feltételezést az az állítás is indokolja, hogy egy kiművelt történelmi gondolkodással rendelkező tanuló egyik legfőbb kompetenciája, hogy a már megszerzett ismereteit képes előhívni, ezeket rendszerezni és ezekhez további új ismereteket kapcsolni (Kojanitz 2017: 1).

A kutatás

A kutatás kérdései

A tanulmány fő kutatási kérdése, hogy a kiválasztott vezetői tisztségeknek – *pápa, császár* – által jelölt fogalmak hogyan konstruálódnak a két tankönyv elemzett leckéiben. Mennyiben lehet tankönyvön átívelő egységes fogalmakról beszélni, esetleg a különböző korosztályoknak szóló tankönyvekben a szövegkörnyezetnek köszönhetően változik-e a fogalom, amennyiben igen, megjelenik-e a fogalmi változás indoka?

Ezeknek a kérdéseknek a megválaszolására korpuszalapú elemzés készült, amelynek vizsgálati anyaga egy újgenerációs történelmi tankönyvcsalád kiválasztott leckéiből épült fel. A szövegkorpuszban megjelenő fogalmi kapcsolatokat hierarchikus fogalmi hálók ábrázolják, vizuálisan is megjelenítve őket, megkönnyítve ezáltal az elemezhetőségüket és az összehasonlításukat.

A kutatás korpusza

Jelen tanulmány korpuszának alapját az átfogóbb kutatás négy tankönyvéből csak az alábbi két tankönyv leckéi adják:

Dr. Németh György – Borhegyi Péter 2016. *Történelem 9.*

- Egyetemes történelem: *A középkor*, 110–162. oldal
- Magyar történelem: *A magyarság története a kezdetektől 1490-ig*, 168–226. oldal

Borhegyi Péter 2019. *Történelem 10.*

- Egyetemes történelem: *A világ és Európa a kora újkorban*, 6–48. oldal
- Magyar történelem: *Magyarország a kora újkorban*, 50–94. oldal

A szövegek kiválasztásának indoka, hogy a fenti tankönyvek megfelelnek a kerettantervnek, valamint hogy online is elérhetők, ami nem elhanyagolható szempont az otthon tanuláshoz, a további információszerezéshez és kiegészítéshez. A vizsgált korpusz tankönyvenként egy magyar és egy egyetemes történelmi leckét tartalmaz. A magyar és az egyetemes történelmi lecke egy tankönyvön belül tartalmilag időrendben nagyjából lefedi egymást, így lehetséges azonos korokban vizsgálni a választott kifejezés szövegszintű megjelenését. A különböző tankönyvek leckéi között pedig nagyobb időeltérés van. Így vizsgálhatóvá válik az is, hogy egyes különböző korokat ábrázolva a szöveg által hogyan terminologizálódik a kifejezés.

A középiskolai történelemtanulmányaik alatt a diákok valószínűleg a legtöbbször a vezetői tisztségmegnevezésekkel találkoznak. Mivel a két tisztségviselő személye több korszakban is megjelenik (ókor, középkor, újkor stb.), feltételezhetően mind a négy fejezetben szerepel. Ez lehetővé teszi, hogy a fogalmak a különböző korosztályok kompetenciájához mérten egyre szakszerűbben jelenjenek meg, végigkövetve a terminologizációs folyamatot. A tanulmány ennek a folyamatnak csak az elejét mutatja be.

A korpuszt a leckéknek csak azon szövegrészei adják, amelyekben szó szerint megjelenik a két fogalom. A minta a Google Drive segítségével jött létre annak érdekében, hogy könnyen felosztható legyen, valamint így a szerkesztése is könnyebbnek bizonyult. A korpusz a szövegrészek mellett tartalmazza a megjelenések oldalszámát, valamint megjegyzéseket, amelyek a szöveg tartalmára és a terminologizációs folyamatokra utalnak.

A kutatás módszere: a fogalmi hálók vizualizációja

Az elemzett leckék szövegében megjelenő fogalmi kapcsolatokat a kutatás vizuálisan is bemutatja annak érdekében, hogy a folyamat jobban követhető legyen. Emellett a fogalom terminologizálódásának összehasonlítása is könnyebbé válhat. Maguk a fogalmi hálók csomópontokba rendeződnek, összefüggéseiket, kapcsolatukat az őket összekötő vonalak jelölik. A fogalmi hálóknál fontos szerepet játszanak a hierarchikus struktúrák, valamint a fogalmakat szemantikai kapcsolatok tartják össze (Habók 2008: 523). A fogalmi hálók ábrázolásának módjához a dolgozat a hálóalakú formákkal dolgozik. Minden fogalmi háló középpontjában a vezetői tisztség megnevezése áll – *császár*, *pápa*. A tanulmány a továbbiakban ezekre központi fogalomként hivatkozik.

A fogalmi hálóknál a kutatás tekintettel volt arra, hogy az egyetemes és a magyar történelmi szövegrészek adatait megkülönböztesse, ezért a magyar szövegrészekben található fogalmak a hálóknál piros színnel, az egyetemes fogalmak pedig kék színnel jelennek meg. A két színnek különböző árnyalatai vannak, annál sötétebb az árnyalat, minél erősebb feltételei a fogalmak a központi fogalom meglétének. Hasonló módon a háló fogalmait tartalmazó szövegdobozok mérete is annál nagyobb, minél inkább hozzájárulnak a benne foglalt fogalmak a központi fogalom létjogosultságához. Ezen kívül az ábrák a szöveggörnyezetben megjelenő fogalmi hierarchiát is tükrözik. Középen vertikálisan egy vonal húzható, a felosztás szerint a központi fogalommal egy vonalban azok a fogalmak jelennek meg, amelyek a hierarchiában a központival egy szinten foglalnak helyet, azaz egyenlő ranggal

Ez a kapcsolat azért is kiemelten fontos, mert amíg az, hogy a pápa választás útján kerül hatalomra mind a magyar, mind az egyetemes történelmi leckékben szerepel, addig az *ellenőrzés* csak a magyar részben kerül elő.

A központi fogalomhoz tartozó kifejezések közül a legtöbb a *hatalom* fogalmán keresztül kapcsolódik a pápához. Hatalmához tartozik, hogy *térít*, ő az, akinek jogában áll a *bűnbocsánat* megadása, a hatalom az *egyház* felett, bár ez utóbbi fogalmi kapcsolat csak impliciten jelenik meg, ám a szöveggörnyezet ezt a viszonyt is egyértelműen megalapozza.

Nyugaton a pápa a germán népek (például frankok, szászok) megtérítésére törekedett (Németh–Borhegyi 2016: 118).

Mivel a német hercegek fellázdak a kiátkozott császárral szemben, IV. Henrik, hogy trónját mentse, kénytelen volt a pápától bűnbocsánatot kérni (Canossa-járás, 1077) (Németh–Borhegyi 2016: 127).

A *pápa-hatalom-egyház* kapcsolata mindkét történelmi leckében megjelenik szövegszinten, ugyanakkor az, hogy az egyház rendelkezik *vagyonnal*, csak a magyar történelmi leckében kerül elő.

A királyi törvényekben megjelent az egyházi vagyon védelme... (Németh–Borhegyi 2016: 186).

Ehhez hasonló kapcsolat a *keresztes hadjáratok* fogalmi viszonya a pápához. Ez szintén a hatalmon keresztül kapcsolódik a központi fogalomhoz, amely felett ugyancsak a pápa rendelkezik, engedélyez:

I. Orbán pápa 1095-ben a clermonti zsinaton az iszlám terjeszkedésének megállítására keresztes hadjáratot hirdetett (Németh–Borhegyi 2016: 129).

Az azonban, hogy ezáltal *területek* is hozzáférhetővé válhatnak, és birtokba vehetők, csak a magyar történelmi leckében kerül elő. Igaz, nem abban az értelemben jelenik meg a *propozíció*, hogy a hadjáratok által a pápa hatalmába kerülnek a területek, de mindenestre ehhez a központi fogalomhoz rendelhető.

...majd ellentámadásba lendülve győztes csatát vívott Havasalföldön (1442). Feléledt a remény a török kiűzésére. A pápa keresztes hadjáratot hirdetett, és a kibontakozó támadás, a hosszú hadjárat (1443–44) újabb sikereket hozott (Németh–Borhegyi 2016: 211).

Ez az utóbbi két kapcsolat – *keresztes hadjárat* és *terület*, illetve *egyház* és *vagyon* – azt mutatja, hogy míg az egyetemes történelmi leckében lényeges, de alapvetőbb viszonyok kerülnek elő szövegszinten, addig a magyar történelmi fejezetben már bonyolultabb, összetettebb kapcsolatok fókuszálódnak. Ezek az ok-okozati viszonyokat valamilyen szinten láncreakcióként ábrázolják, és így a fogalmak által még árnyaltabbá válik a központi fogalom kialakuló definíciója.

Összevetve tehát a magyar és az egyetemes történelmi leckéket, a magyar történelmi fejezetben az tapasztalható, hogy a közlő már számít a befogadó háttértudására, amelyet a tanuló a korábbi leckében megszerzett. A szöveg kapcsolatai az ábra alapján erre építenek, és újabb fogalmakkal tovább építik a definíciót, hogy az minél részletesebbé, pontosabbá váljon.

A kilencedikes történelmi tankönyvben a *pápa* fogalmi halójában egy másik fontos kapcsolat a *császárral* való viszonya. A pápa az, aki deklarálja a császár hatalmi pozícióba lépését, de a király esetében ez a propozíció nem a *pápa* hatalmából következett, hanem közvetlenül a *pápa* szövegdobozából, míg itt ez a fölérendelt kapcsolat a *hatalom* szövegdobozából következik. Ennek az az oka, hogy itt a központi fogalom státuszában a *pápa* áll. Az itt megjelenő fogalmi kapcsolatban a pápa közvetlenül irányul a *császárra*, mivel a pápa személye koronázza császárrá, és foszthatja meg a hatalmától.

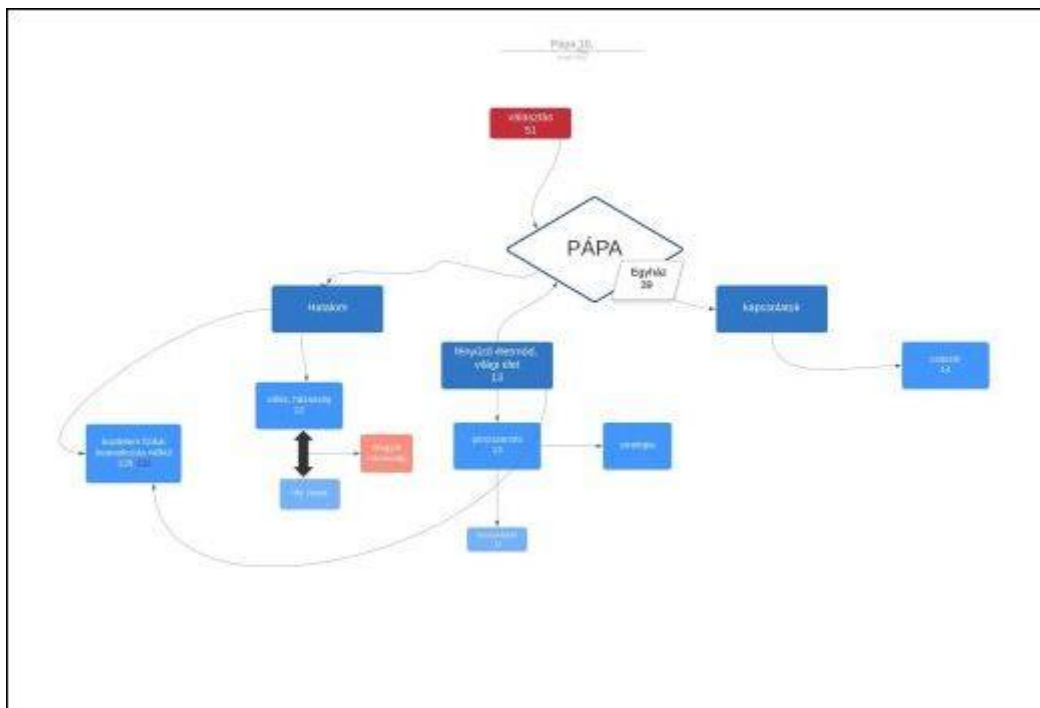
Ennek csúcspontjaként 800-ban a pápa császárrá koronázta Károlyt Rómában
(Németh–Borhegyi 2016: 112).

IV. Henrik császár (1056–1106) ellenállt, a pápa kiközösítette az uralkodót. Mivel a német hercegek fellázadtak a kiátkozott császárral szemben, IV. Henrik, hogy trónját mentse, kénytelen volt a pápától bűnbocsánatot kérni (Canossa-járás, 1077). A vezeklő császárt a pápa feloldozta, de a két hatalom konfliktusa folytatódott (Németh–Borhegyi 2016: 127).

A tankönyvi szöveg egy ponton említi, hogy a két fél (*pápa*, *császár*) egyenlő hatalommal rendelkeznek. A tartalom szintjén ez általában nem valósul meg, ahogy a fenti példák is mutatják. Igaz, hierarchikus elrendezésükben a *császár* nem mindig áll a *pápa* hatalma alatt, de a *pápa* személye alatt igen. Ezt az alá-fölé rendeltségi viszonyt a fogalmi háló is tükrözi.

A *király* és a *pápa* kapcsolatánál a pápa hatalma az, ami által szentesül a király regnálása, (a *császárral* való kapcsolattól eltérően itt a pápa személye nem válik fontossá), és a király védelemmel szolgál a pápának, itt olyan értelemben, hogy a pápa hatalma alá tartozó területeket, egységeket, térítést szolgálgják a királyi intézkedések.

10. osztály

2. ábra

Pápa: 10. osztály fogalmi hálója

A tizedikes tankönyv az előző fogalmi hálóhoz képest jóval kevesebb információval szolgál. A választás itt is megjelenik, de csak a magyar történelmi leckében, ám szintén a központi fogalmat befolyásoló tényezőként a pápa szövegdoboza felett foglal helyet. A pápai hatalom szövegszinten ugyancsak kapcsolódik a központi fogalomhoz, bár ez is jóval kevesebb fogalom által. Hatalmához kapcsolódva ugyanúgy megjelenik, hogy küzdelmet folytat fizikai beavatkozás nélkül:

A következő másfél évszázad investitúraküzdelméből a pápaság került ki győztesen (Borhegyi 2019: 127).

A *hatalomhoz* kapcsolódóan megjelenik a *válás* és a *házasság* fogalma, amelyek felett dönt. Fontos megjegyezni, hogy míg az egyetemes történelmi részben szereplő válást nem engedélyezi, addig a magyar történelmi leckében az említett válást szentesítette.

Egyetemes:

A pápa nem engedélyezte a válást, majd évekig tartó huzavona után VIII. Henrik elszánta magát: törvényekkel elszakította az angol egyházat Rómától (1534) (Borhegyi 2019: 22).

Magyar:

A becsapott Beatrix háttérbe szorításával tízéves pereskedés vette kezdetét, és a pápa csak komoly diplomáciai egyeztetések után nyilvánította érvénytelennek a házasságot (Borhegyi 2019: 54).

Ez a két példa a *pápa* fogalmánál éles különbségeket mutathat, és a megjelenítés aspektusában is eltér. Ezek a különböző aspektusok Kojanitz (2013) szerint inkább a 11–12. osztályhoz tartozó történelmi tankönyvekben kerülnek elő. Így a kognitív folyamatokat, a szöveg tartalmi befogadását a különböző aspektusok bemutatása a tízedikes tankönyvben esetlegesen nehezíti, mivel a tankönyv nem magyarázza meg, hogy a pápa minek következtében engedélyezi a válást, holott mindkét esetben évekig húzódott az engedély megszerzése, ráadásul a két esemény időben egy korszakban történik. Különösen, hogy nincs magyarázat a két különböző intézkedés okára, csak a következményekre mutat rá a további szöveg.

A másik nagyon fontos fogalmi kapcsolat, amely újként jelenik meg, a fényűző életmód, a világi élet, amelyből következik a pénzszerzés és a búcsúcédulázás. Ez a kapcsolat csak a kilencedikes magyar történelmi tankönyvben jelent meg korábban, és akkor is csak olyan formában, hogy az egyház rendelkezik vagyonnal. Ugyanakkor a tízedikes tankönyvben ezen fogalmi kapcsolatok megértése azért könnyebb, mert az ok-okozati viszonyok a tankönyvi szövegben logikailag, lineárisan levezethetők.

A reneszánsz pápák építkezései jelentős anyagi kiadásokkal jártak. X. Leó pápa nagyszabású vállalkozásba fogott (a Szent Péter-bazilika átépítése), és a költségek egy részét, elődjének ötlete alapján, búcsúcédulák árusításából kívánta fedezni (Borhegyi 2019: 13).

A tízedikes *pápához* kapcsolódó fogalmi háló másik érdekessége, hogy itt az *egyházból* következően kapcsolatokat épít, és a *császár* nem a hatalmi befolyásolás vagy pápai kapcsolatok révén jelenik meg.

IV. Károly német-római császár a pápa mellé állt, és birodalmi átokkal sújtotta Luthert (wormsi birodalmi gyűlés)... (Borhegyi 2019: 13).

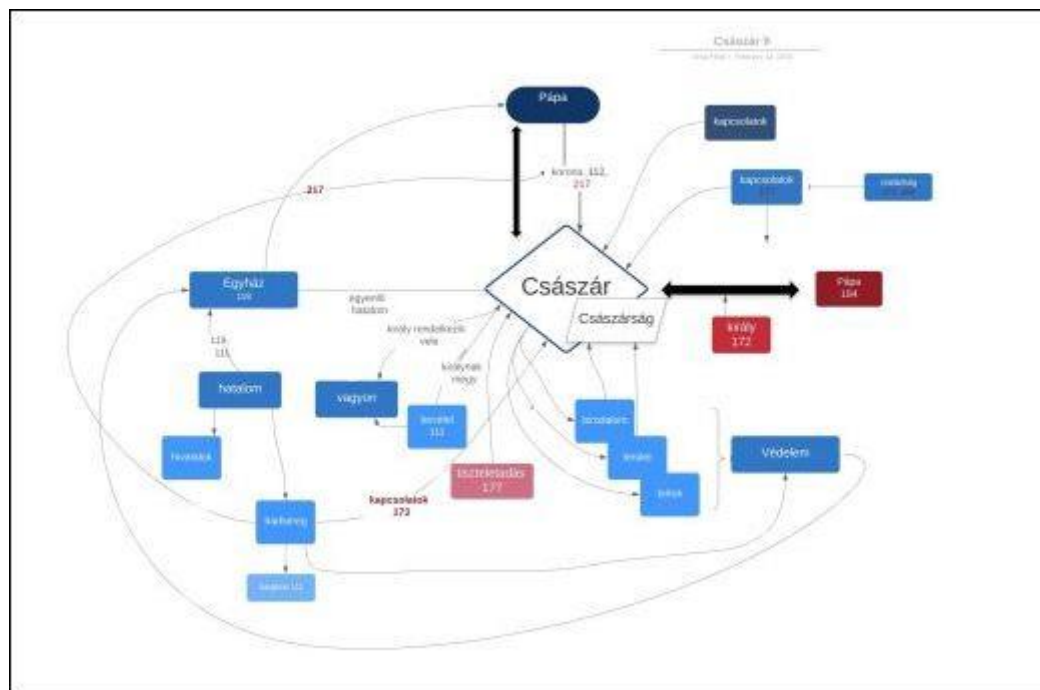
Tehát elsősorban a kapcsolati viszonyok rajzolódnak ki, és nem az, hogy a *pápa* és a *császár* hogyan viszonyulnak egymáshoz, hanem a kapcsolatuk nyer teret. Ez azonban elég impliciten jelenik meg szövegszinten, ezért inkább szükség van a befogadói háttértudásra és főleg a kompetenciákra, mint a fogalmi kapcsolatok összekötésére, a már megszerzett ismeretek előhívására és ezek összekapcsolására az új információkkal.

A Pápa fogalmi hálójának összefoglalása

A kilencedikes tankönyv nagyon gazdag alapot ad a *pápa* fogalmának definiálására, és megfelelő módon kezd el terminologizálni már az egyetemes és a magyar történelmi leckében. Mind funkcionális kognitív szempontból – a hétköznapiól eltérő jelentéstartalmú fogalmak kapcsolódnak hozzá, amelyek specifikus jelentéstartalommal rendelkeznek, ez pedig a feltételezett előzetes befogadói háttértudásnak megfelelően nő –, mind a Kojanitz által felállított tankönyvi terminológiai rendszer szerint (Kojanitz 2005) az új fogalmak ismeretét a korábbi szövegkörnyezet megalapozza. A tizedikes tankönyv szövege ezzel szemben nem tartalmaz olyan gazdag fogalmi viszonyt, mint a kilencedikes. A központi fogalom (*pápa*) azonban sokkal több aspektusból jelenik meg, míg a kilencedikes inkább ugyanazokat a fogalmi viszonyokat építette tovább. A tizedikes tankönyvi leckék nagyban alapoznak a befogadói háttértudásra és kompetenciákra. Ugyanakkor a 10.-es tankönyvben több olyan kifejezés kap helyet a fogalmi hálóban, amely szubjektívnek mondható aspektusok és személyekhez kötött megjegyzések által (*válás, fényűző életmód*) kerül kapcsolatba a központi fogalommal. Ezek a különböző szubjektív aspektusok és személyiségre vonatkozó megjegyzések Kojanitz tanulmánya (2015) szerint inkább a 11–12.-es korosztály befogadási kompetenciáinak felelnek meg, így az lenne várható, hogy a 11–12.-es tankönyvben kapnak helyet ezek a sajátosságok. Annak a hátterében azonban, hogy itt jelennek meg ezek a tényezők, az is állhat, hogy a további tankönyvekben nem szerepel ez a központi fogalom. Ezért, bár sűrítve is, de a 9–10.-es tankönyv szövegszinten a fogalmi kapcsolatok által a lehető legtöbb információt nyújtja a pápa definíciójának a kiépítéséhez. Ugyanakkor a korosztály befogadási kompetenciáinak nem biztos, hogy megfelelően jelenik meg szövegszinten ugyanaz a definíció ekkora fogalmi változása a két egymást követő tankönyvben indoklás nélkül.

Császár

9. osztály

3. ábra

Császár: 9. osztály fogalmi hálója

Ahogy a kilencedikes történelmi tankönyvben a *pápa* fogalmi hálójában a *császár* a hierarchiában alárendelt szerepet töltött be, úgy ennél a fogalmi hálónál szintén ilyen viszonyban jelenik meg. A központi fogalomhoz, a *császárhoz* viszonyítva a fogalmi hálóban a hierarchikus alá-fölé rendeltségi viszonyban konceptualizálódik a *kapcsolatok* fogalma is, majd ezen keresztül kapcsolódik a *család* is a központi fogalomhoz. Viszonyukat a hierarchikus elrendezésben az indokolja, hogy egyrészt a császár hatalmát erősíti a fogalmak közötti viszony, amely a kapcsolatokon alapul, ezen belül is a családi kapcsolatokon.

A bajor herceg lányát, Gizellát kérte fiának feleségül, így a házassággal a Német-római Birodalom támogatását biztosította (Gizella a leendő császár, II. Henrik húga volt (Németh – Borhegyi 2016: 177).

...a császár által kinevezett főpapok gyakran fegyveres erővel támogatták a központi hatalmat a lázongások elfojtásában. Az ezredforduló császára (III. Ottó, 983–1002) jó kapcsolatot tartott fenn a pápával (II. Szilveszter)... (Németh–Borhegyi 2016: 127).

Másrészt a központi fogalomhoz tartozó hatalom létjogosultságának, annak meglétében és gyengítésében is szerepet játszanak.

Ezért a császári hatalom meggyengítésében nemcsak a nagyhűbéreseket, hanem a Pápai Állam is érdekeltté vált (Németh–Borhegyi 2016: 127).

Ezek a fogalmak azért nem a *hatalom* szövegdobozához kapcsolódnak, mert a belőlük irányuló viszony elsősorban nem a hatalomra, hanem az azt birtokló személyre vonatkozik.

Hasonlóan a *pápa* kilencedikes tankönyvi fogalmához a hierarchikus elrendezésben az *egyház* egyenlő szinten kap helyet a *császárral* az alá-fölé rendeltségi viszonyban. Ezen a szinten legnagyobb eltérést a kilencedikes *pápa* fogalmi hálójához képest mutat. Ezt a fogalmi háló hierarchiája is tükrözi. A *császár* fogalmához szövegszinten az egyetemes történelmi leckében a pápa úgy kapcsolódik, mint aki befolyásolja a császár uralkodásának létjogosultságát, ő az, aki által hatalomra jut, és ő az, aki el is veheti tőle a címet.

IV. Henrik császár (1056–1106) ellenállt, a pápa kiközösítette az uralkodót. ... IV. Henrik, hogy trónját mentse, kénytelen volt a pápától bűnbocsánatot kérni (Canossa-járás, 1077) (Németh–Borhegyi 2016: 127).

Ennek csúcspontjaként 800-ban a pápa császárrá koronázta Károlyt Rómában (Németh–Borhegyi 2016: 112).

Ezzel szemben a kilencedikes magyar történelmi leckében egyenrangú félként jelenik meg a tankönyvi szövegben. Igaz impliciten, de a szövegrész azt takarja, hogy mindkettejüknek ugyanakkora erőbefektetésre van szükségük, tehát egyik sincs olyan pozícióban, hogy könnyedén vagy egyszerűen a másik fölé kerekedjen.

Szent László kezdetben támogatta a pápaság fellépését a császári hatalommal szemben (VII. Gergely és IV. Henrik konfliktusában) (Németh–Borhegyi 2016: 184).

A pápa és a német császár az investitúraharc egy újabb szakaszában egymás erejét kötötte le, segítséget nem küldtek (Németh–Borhegyi 2016: 187).

Ennek a hatalmi változásnak a kifejtésére vagy leírására nem kerül sor a tankönyvi szövegben, ami a befogadást nehezítheti, mivel a fogalmi hálóban ugyanazon fogalmak (*pápa*, *császár*) elhelyezésére nincs ok-okozati vagy bármiféle leírás. Ráadásul a példák egyike ugyanarra a korszakra és ugyanarra a két személyre vonatkozik.

Ebben a fogalmiháló-ábrázolásban a *pápa* különböző helye a hierarchiát tekintve azzal magyarázható, hogy kilencedikes tankönyv *pápa*ábrázolásában elsődleges, hogy hogyan kapcsolódnak hozzá a fogalmak. Túlnyomórészt az a hangsúlyos, hogy az alá-fölé rendeltségi viszonyban ő foglalja el a magasabb pozíciót. A császár esetében a szövegek tematikáját nézve több kapcsolat mutatható ki, ezért itt indokoltabb, hogy a kapcsolatok különbsége hangsúlyozódjon.

A *császár* fogalmához tartozó hatalom hatással van az egyházra, valamint hatalmából következően intézkedik a hivatalok felett, és rendelkezik hadsereggel.

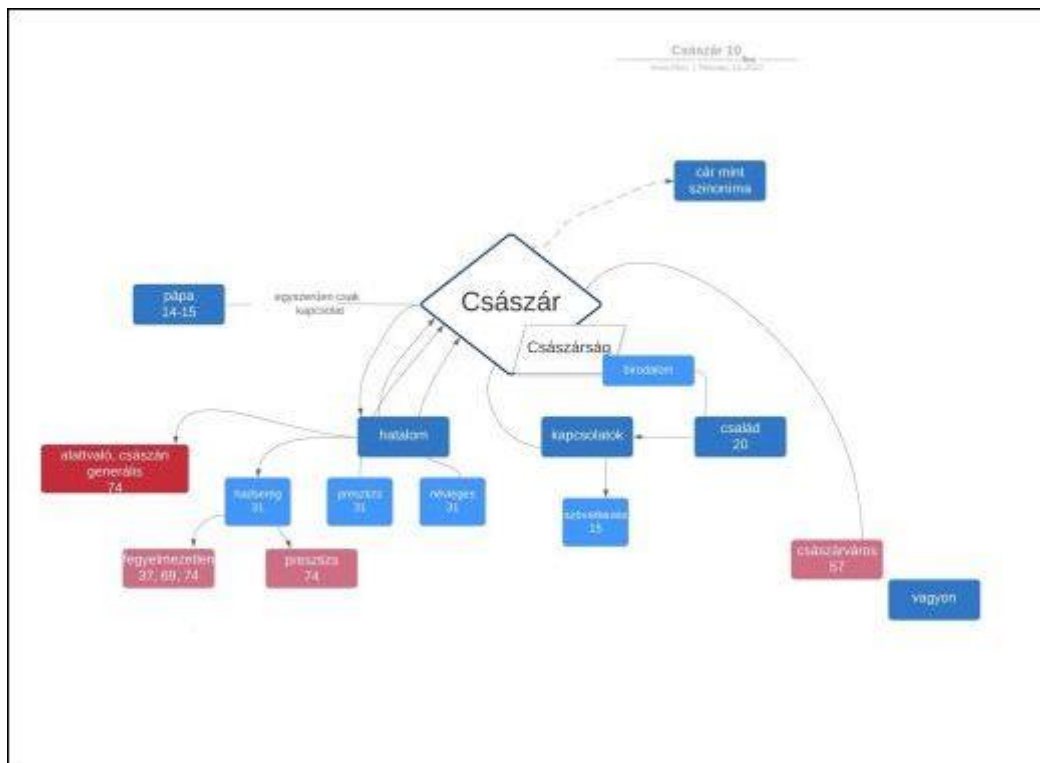
A többi központ továbbra is Konstantinápoly befolyása alatt állt, a bizánci császár beleszóllhatott teológiai kérdésekbe és az egyház irányításába (Németh–Borhegyi 2016: 118).

...addig a császár az egyház védelmezőjeként cselekszik (Németh–Borhegyi 2016: 118).

A biztos bevételi forrásokkal rendelkező császári hatalom hatékony hivatalnokszerkezetre támaszkodhatott... (Németh–Borhegyi 2016: 111).

A *hadsereg* fogalmából következik, hogy azokat a területeket, birtokokat, birodalmat, amelyek a császár uralma alá tartoznak, a hadsereg védelmezi. Ez a védelem kihat az egyházra is.

10. osztály

4. ábra

Császár: 10. osztály fogalmi hálójája

A tizedikes tankönyvben a császár fogalmi hálójában az előző tankönyvhöz képest a legnagyobb különbség, hogy a *pápa* már nemcsak a magyar történelmi leckében, hanem az egyetemes történelmiben is a császárral egyenrangú félként jelenik meg. Ugyanakkor ennek a fogalmi viszonynak a hierarchikus változása nem explikálódik szövegszinten. A szöveg a befogadói háttértudásra, de főleg a kompetenciákra támaszkodik azáltal, hogy a történelmi folyamatokat ok-okozati viszonyba állítja a befogadó, és azok a magyarázatán keresztül tudja értelmezni, hogy a két fogalom viszonya miért ábrázolódik egyenlően.

...a pápa és a császár együttes erővel sem tudta megakadályozni a reformáció elterjedését (Borhegyi 2019: 14–15).

A propozíción, tehát a kapcsolati vonalon megjelenő megjegyzésnek: *egyszerűen csak kapcsolat*, az az indoka, hogy a két fogalom közötti viszony, az egymásra hatásuk nincs kifejtve. Míg eddig vagy ellentétet fejeztek ki, vagy pedig valamilyen módon egymásra gyakoroltak hatást, a tizedikes tankönyvben ezek a viszonyok nem jelennek meg, a két fogalom pusztán kapcsolatban áll egymással.

A kilencedikes *császár* fogalmi hálójához hasonlóan itt is megjelenik, hogy a császár rendelkezik hatalommal, és ugyanúgy a hatalmából következik, hogy a hadsereg felett ő rendelkezik. A tizedikes magyar történelmi leckében azonban olyan fogalmak is hozzájárulnak a hadseregéhez, amelyek negatív konnotációval rendelkeznek.

...a korabeli források a császári katonák mértéktelenségét és fegyelmezetlenségét emelik ki, velük szemben az oszmán haderő sokkal szervezettebbnek tűnik (Borhegyi 2019: 74).

A tankönyvi szövegrészekben, az egyetemes történelmi leckében további olyan kifejezések is a fogalmi háló részét képezik, amelyek negatív vagy pozitív konnotációjúak. Ide tartozik az, hogy a császári hatalom névleges, vagy az, hogy a hatalom presztízsként jelenik meg.

...a császári cím végleg névlegessé vált, hiszen a császár rendelkezéseit csak egyhangú szavazat mellett lehetett volna elfogadtatni a birodalmi gyűlésen (Borhegyi 2019: 31).

...az egykori bizánci császári cím tekintélyének kisajátítását jelentette (Borhegyi 2019: 31).

Ezek a fogalmak az érzelmi konnotatív jelentésük miatt nem felelnek meg a prototipikus terminus szakszerű jellemzőinek és a történelmi tankönyvi szöveg sajátosságainak sem. Kojanitz tanulmányában (2013) az évfolyamonkénti besorolásánál ugyan említést tesz arról, hogy az érzelmi aspektusok megjelenítése fontos részét képezi a történelmi anyagok befogadásának, ezt azonban a 11–12. osztályos tanulók befogadási kompetenciáinál tartja fontosnak, így a történelemtankönyvek műfaji sajátosságainak sem felelnek meg ezek a kifejezések. Hasonlóan ebbe a kategóriába tartozna a szövetkezés is, amely ugyancsak egyfajta negatív konnotációt hordoz, ugyanakkor ez a kifejezés inkább a kapcsolatok fogalmát mélyíti el. Ennek következtében mutatható ki az, hogy míg a kilencedikes császár fogalmi hálójában csak a kapcsolat jelent meg, addig itt ez a fogalom már tovább mélyül, és további kategóriákat képez, tehát a tananyag szövege alapoz a befogadói háttértudásra, és abból építkezik.

A Császár fogalmi hálóinak összefoglalása

A kilencedikes tankönyv nagyon gazdag alapot ad a *pápa* fogalmának definiálására, és megfelelő módon kezd el terminologizálódni már az egyetemes és a magyar történelmi leckében. Funkcionális kognitív szempontból a hétköznapiól eltérő specifikus jelentéstartalmú fogalmak kapcsolódnak hozzá. Ez pedig a feltételezett előzetes befogadói háttértudásnak megfelelően nő. A Kojanitz által felállított tankönyvi terminológiai rendszer szerint (Kojanitz 2005) az új fogalmak ismeretét a korábbi szövegkörnyezet alapozza meg. A tizedikes tankönyv szövege ugyan nem tartalmaz olyan gazdag fogalmi viszonyt, mint a kilencedikes, a központi fogalom (*pápa*) azonban sokkal több aspektusból jelenik meg, míg a kilencedikes inkább ugyanazokat a fogalmi viszonyokat építi tovább. A tizedikes

tankönyvi leckék nagyban alapoznak a befogadói háttértudásra és a kompetenciákra. Ugyanakkor a tizedikes tankönyvben több olyan kifejezés kap helyet a fogalmi hálóban, amelyek szubjektívnak mondható aspektusok és személyekhez kötött megjegyzések által (*válás, fényűző életmód*) kerülnek kapcsolatba a központi fogalommal. Ezek a különböző szubjektív aspektusok és személyiségre vonatkozó megjegyzések Kojanitz tanulmánya (2015) szerint inkább a 11–12.-es korosztály befogadási kompetenciáinak felelnek meg. Így az lenne várható, hogy az ennek a korosztálynak íródott tankönyvben kapjanak helyet ezek a sajátosságok. Annak a háttérben azonban, hogy itt jelennek meg ezek a tényezők, az is állhat, hogy a további tankönyvekben már nem szerepel ez a központi fogalom. Ezért, bár sűrítve, de a 9–10.-es tankönyv szövege a fogalmi kapcsolatokon keresztül a lehető legtöbb információt nyújtja a pápa definíciójának a kiépítéséhez. Ugyanakkor a korosztály befogadási kompetenciáit tekintve nem biztos, hogy megfelelően jelenik meg ekkora fogalmi változás a két egymást követő tankönyvben, ráadásul indoklás nélkül.

A *pápa* fogalmi hálói közül talán a kilencedikes tankönyvi ábrában található a legtöbb eltérés, amelyek főleg a *pápa* és a *császár* viszonyára utalnak. A hierarchiában a magyar és az egyetemes történelmi leckékben ezek a viszonyok eltérően jelennek meg, amelyre expliciten nincs magyarázat, ugyanakkor a diák a szövegkörnyezetből impliciten megszerezheti az eltérések okozatához kapcsolódó információkat. Ez a hierarchikus viszony a tizedikes tankönyvben a magyar és az egyetemes történelmi leckében egységesül is. A kilencedikes tankönyv fogalmi hálójához képest a tizedikesben egyes fogalmak máshol kapnak helyet a hierarchikus elrendezésben (például *család*). Ezeknek a változásoknak az oka szövegszinten megjelenik, így a befogadást, megértést nem nehezíti. A tizedikes tankönyvi fogalmi hálóban több olyan kifejezés is szerepel, amely konnotatív jelentéssel rendelkezik. Ezek a kifejezések azonban nem felelnek meg sem annak, hogy a központi fogalmat prototipikus terminussá segítsék, sem a történelmi tankönyvek műfaji jellemzőinek, sem a befogadó korosztály életkori sajátosságainak. Ugyanakkor az is látszik a tizedikes tankönyvi fogalmi hálón, hogy épít a feltételezett befogadói háttértudásra. Ez indokolja azt, hogy itt specifikusabb kifejezések alkotják a fogalmi háló részét, másrészt hogy kevesebb kapcsolati viszony jelenik meg.

Összegzés

A *császár* esetében előfordulnak olyan fogalmi viszonyok, amelyek hierarchikus elrendezésének változására szövegszinten nincs magyarázat. Így a különböző fogalmi hálók összekötése és a belőlük összeálló definíció megalkotása során a befogadó nehézségekbe ütközhet. Ezek a nehézségek kiküszöbölhetők lennének a megfelelő kompetenciákkal, ám ezekkel az adott korosztály nem feltétlenül rendelkezik.

Ugyanakkor elmondható, hogy a két vezetői tisztség megnevezésének nagyon sok fogalmi kapcsolatot mutató fogalmi hálója rajzolódik ki szövegszinten a kilencedikes tankönyvben. Ez azt mutatja, hogy a tizedikes tankönyvhöz az előző tankönyvben kirajzolódó definíció megfelelő alapot nyújt, így a tizedikes tankönyvi szövegben kialakuló definíciót tovább lehet új kifejezésekkel mélyíteni. Ezért a korábbi definíciók kifejtésére a tizedikes tankönyvben már nincsen szükség. Ennek következtében

évfolyamonként a központi fogalomhoz egyre kevesebb, de specifikusabb fogalom kapcsolódik. Ezek a megállapítások pedig az mutatják, hogy a funkcionális kognitív szempontból elemzett fogalmak egységesen, befogadói háttértudásra építve egyre specifikusabban jelennek meg. Ennek következtében lehetségessé válik a tankönyv további fejezeteiben a fogalmak minél részletesebb szakspecifikusabb befogadása.

Irodalom

- Bordi Zsuzsanna 2004. Tankönyveinkről (gondok és gondolatok). *Könyv és Nevelés* 3: 54–60.
<http://epa.oszk.hu/01200/01245/00023/10Bordizs.html> (2020. április 20.)
- Cabré, M. Teresa 2008. A terminológia elméletei. *Magyar Terminológia* 1: 11–42.
- Eőry Vilma 2006. A jó tankönyv nyelvi követelményeinek rendszerezése. *Könyv és Nevelés* 2: 28–33.
- B. Fejes Katalin 2002. *A tankönyvszöveg szintaktikai jellemzői*. Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó. Szeged.
- Fóris Ágota 2005. *Hat terminológia lecke*. Lexikográfia és terminológia kézikönyvek 1. Lexikográfia Kiadó. Pécs.
- Habók Anita 2008. Fogalmi térképek. *Magyar Pszichológiai Szemle* 3: 519–546.
<https://akademai.com/doi/pdf/10.1556/MPSzle.63.2008.3.4> (2020. május 14.)
- Heltai Pál 2004. Terminus és köznyelvi szó. In: Dróth Júlia (szerk.) *Szaknyelvoktatás és szakfordítás* 5. Tanulmányok a Szent István Tudományegyetem Alkalmazott Nyelvészeti Tanszékének kutatásaiból. Szent István Egyetem. Gödöllő. 25–45.
- Kockaert, Hendrik J. – Steurs, Frieda (szerk.) 2015. *Handbook of Terminology*. John Benjamins Publishing Company. Amsterdam / Philadelphia.
- Kojanitz László 2005. A tankönyvkutatás szerepe és feladatai. *Új Pedagógiai Szemle* 3: 53–68.
<http://epa.oszk.hu/00000/00035/00090/> (2020. október 20.)
- Kojanitz László 2013. *A történelmi kulcsfogalmak*. http://www.tani-tani.info/a_tortenelmi_kulcsfogalmak (2020. június 24.)
- Kojanitz László 2015. A diákok gondolkodásának fejlődése a történelemtanulás eredményeként. *Iskolakultúra* 11: 44–52. <http://real.mtak.hu/34912/1/04.pdf> (2020. október 20.)
- Kojanitz László 2017. *A történelmi gondolkodás fejlesztése az Újgenerációs tankönyvekkel*. <http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2018/05/kojanitz-laszlo-a-tortenelmi-gondolkodas-fejlesztese-az-ujgeneracios-tankonyvekkel-08-03-02/> (2020. október 27.)
- Rébék-Nagy Gábor 2004. Szaktudás, nyelvtudás, szaknyelv. In: Dobos Csilla (szerk.) *Szaknyelvi kommunikáció*. Tinta Könyvkiadó. Budapest. 195–204.
- Temmerman, Rita 2000. *Towards New Ways of Terminology Description*. John Benjamins Publishing Company. Amsterdam / Philadelphia.
- Zimányi Árpád 2004. Szaknyelv és nyelvi norma. In: Dobos Csilla (szerk.) *Szaknyelvi kommunikáció*. Tinta Kiadó. Budapest. 141–160.

Fésű, Anna Magdolna

The struggle of the Papacy and the Empire – the conceptual terminology transformation in a textbook series

This research investigates the construction of the concept of two selected historic leading positions (*pope* and *emperor*) in a history textbook series through the text analysis of two textbooks. The fundamental questions are whether due to the context there is a definition of the terms with a term value; how the two concepts are built up for the students at a textual level in the high school textbooks; and what further concepts support the process of this terminology transformation. The theoretical framework of this study is functional cognitive linguistics which provides a dynamic model for the analysis. The analysis of the construction of the chosen terms is based on a corpus. The corpus contains text parts that are directly related to the positions. In addition, the study illustrates the conceptual links appearing at the textual level visually, in the form of a conceptual network.

Kulcsszók: terminológia, történelemoktatás, alkalmazott nyelvészet, tankönyvelemzés

Keywords: terminology, teaching history, applied linguistics, textbook analysis

Az írás szerzőjéről

Fésű Anna Magdolna

alkalmazott nyelvész

f.annamagdolna[kukac]gmail.com